

Samarbeid mellom kirke og skole i et livssynsåpent samfunn

Foredrag av biskop Helga Haugland Byfuglien, Bispemøtets preses, ved åpning av bispemøtet 17.10.16.

Har kirken plass i skolen i det flerkulturelle Norge?

Hvilke samarbeidsarenaer finnes mellom kirken og skole i et livssynsåpent samfunn?

Så snart oktober melder seg og julemarsipanen inntar butikkene, kommer debatten opp igjen: Hvordan skal skolen forholde seg til juletradisjoner, julegudstjenester og juleavslutninger?

Sånn har det også vært i år.

For få dager siden fikk det stor oppmerksomhet at en rektor i Østfold ønsket å kalle juleavslutning for *desemberavslutning* fordi det ikke er alle som feirer jul. Denne varianten er ny. Men diskusjonen om det er greit med julegudstjenester for skole og barnehage, den har en ganske lang historie.

Norge er i endring på mange vis. Innslaget av andre religioner, ulike livssyn og veksten av gruppen som ikke er tilhørende verken tros- eller livssynssamfunn, krever en stadig og fornyet refleksjon på mange samfunnsområder, også innenfor vårt tema.

At Norge fra 2012 ikke lenger prinsipielt har en statskirke, men at Den norske kirke ifølge Grunnloven forblir Norges folkekirke, er også et moment som relevant. At Den norske kirke fra 1.1.2017 blir et eget rettssubjekt tydelig adskilt fra staten, har etter min oppfatning ikke betydning inn i sammenhengen.

Den norske kirke er ikke bare ett blant flere trossamfunn. Vi er fortsatt en folkekirke med et medlemstall på 3,8 millioner mennesker, eller 73 prosent av befolkningen. Og den norske stat er fortsatt bygget på kristne og humanistiske verdier, ifølge Grunnlovens paragraf 2.

Vi har på mange måter en sekulær stat, men vi har ikke et sekulært samfunn. Hva betyr det? De offentlige institusjoner er sekularisert, men kristne verdier preger fortsatt vår kultur og våre tradisjoner. I tillegg har vi i store deler av landet vårt betydelig innslag av andre religioner, særlig Islam. Tro og religion er ikke museale fenomener. Den er en vital del samfunnet. Kristendommen har i vårt land vært videreført fra generasjon for generasjon som levende tro, som har gitt identitet og tilhørighet. Det er slik ennå. Troen gjør mennesker, både yngre og eldre, bedre i stand til å møte dem som tror annerledes med trygghet og åpenhet. Det er sammenheng mellom å være trygg i sitt eget og arbeide for livssynsåpent samfunn med dialog og samarbeid på tvers av skillelinjer, bygget på respekt.

Stålsett-utvalget leverte i 2013 en NOU om fremtidig organisering av livssynsfeltet. Denne NOU-en lanserte et begrep som ble vidt omfavnet: Det livssynsåpne samfunn. Dette begrepet innebærer at staten fortsatt skal stå for en aktivt støttende tros- og livssynspolitik, i tråd med Grunnlovens paragraf 16. Det norske samfunnet skal ikke være et religionsfritt sted. Det er ikke bare lov, men et demokratisk og folkerettslig prinsipp at alt det vi er og tror på har en plass også utenfor hjemmets vegger. Den enkelte har både frihet til å tilhøre en religion og utøve en religion og frihet til å ikke tilhøre en religion. Dette er grunnleggende menneskerettigheter. Men ingen har friheten til ikke å bli eksponert for at andre tenker annerledes. Ethvert medlem av et samfunn må akseptere at vår frihet til å tenke forskjellig gir seg utslag også offentlig. I våre gater ligger kirker og moskeer, gudshus og bedehus, forsamlingslokaler og lokalavdelinger av Human-etisk forbund. Vi kan høre både bønnerop og kirkeklokker. NRK som den store samfunnsinstitusjonen, gir oss både saftig religionskritikk og gudstjenester. Vi tror og tenker forskjellig – det synes og merkes. Og det må tåles.

Eksemplet jeg viste til tidligere – skolen i Østfold – føyer seg inn i en rekke av velmente initiativ for å inkludere alle elever ved å forsøke å innføre en slags nøytralitet ved å nivellere forskjeller. Men forskjellene er der. Og nøytralitet

finnes ikke i dette feltet. På samme måte som en julefeiring med Jesus ikke er religionsnøytral, er heller ikke en julefeiring uten Jesus religionsnøytral. En desember uten jul er heller ikke religionsnøytral.

I virkeligheten er det vanskelig å se for seg hva en sekularistisk posisjon skulle innebære for handlinger i det offentlige rom. Finnes det bygninger og steder der alle kan kjenne tilhørighet ved store hendelser i livet? Finnes det markeringer ved tragiske hendelser i livet som kan være sekulære: Fravær av verdier er ikke nøytralt. Livssynsåpenhet er å gi verdiene sted og uttrykk.

Hvordan skal kirken samarbeide med offentlige institusjoner som sykehus, skole og forsvar? I Norge er det en ubrutt tradisjon for en kirkelig tilstedeværelse på disse arenaene. Faktisk har store deler av velferdsstat og det offentlige Norge sprunget ut av kirkelig arbeid. Denne debatten vil foregå i årene fremover.

Og nå skal det handle om kirke og skole.

Skolens historie er vevd tett sammen med kirkens: Allmenn lese- og skriveopplæring ble innført i Norge i 1739, slik at alle skulle kunne bli konfirmerte. Tre år før hadde konfirmasjon blitt en lovfestet plikt i Norge. 200 år etter reformasjonen i Danmark-Norge skulle alle lære seg Luthers katekisme. For å kunne det, måtte de også kunne lese. Altså var skolens eksistensberettigelse den gang trosopplæring. Skolen ble til på grunn av kirken. Og blant annet slik henger også utviklingen av det norske språket tett sammen med kirkehistorien.

Det har skjedd mye på 300 år. Skolen har gradvis blitt noe annet og det har også kirken. Frem til 1969 inngikk skolens kristendomsundervisning i kirkens dåpsopplæring. Siden har opplæring av døpte ikke vært skolens ansvar. Derfor har skolen fra samme tid heller ikke vært stedet for forkynnelse. Trosopplæringen er nå kirkelig ansvar, tydeliggjort ved reformen av 2003.

I 2009 ble formålsparagraf for opplæring og barnehage endret – det var på høy tid. Paragrafen uttrykker grunnleggende prinsipper for skolens virksomhet. Jeg satt i Bostad – utvalget som gjorde et viktig forarbeid for et samlet vedtak i Stortinget. I konstruktivt arbeid samlet vi oss om dette: «opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik

som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet». Her slås det altså fast at skolens opplæring skal være verdibasert. Menneskerettighetene ble etter utvalgets vurdering, selvsagt viktige, men for tynne verdier. Det som er blitt stående er tykke verdier, som er sentrale i kristen tro, men som også humanistiske verdier og som finnes i andre religioner og livssyn. Skolen skal ikke være verdinøytral.

Forholdet mellom kirke og skole har to hovedlinjer, og de må holdes fra hverandre.

Den første linjen er den pedagogiske. Kristendomsfaget finnes ikke lenger, men nå har vi Kristendom, religion, livssyn og etikk – KRLE. Det er et felles religions- og livssynsfag som skal «bidra til felles kunnskapsgrunnlag og referanserammer, bidra til ny innsikt og gi rom for dialog (...). Kunnskaper om religioner og livssyn og om den funksjon disse har både som tradisjon og som aktuelle kilder til tro, moral og livstolkning, står sentralt i faget.» (Fra Læreplan i KRLE) Religion er og blir en viktig del av samfunnet og enkeltmenneskets liv, og det er viktig at barn og unge får god kunnskap om dette i skolen. Å forstå det samfunnet vi lever i krever også forståelse av vår historie og det tankegodset som er nedfelt i våre kulturelle uttrykk. Religionskunnskap er relevant på mange felt, når det gjelder historie, politikk, kultur, etikk og filosofi.

Selv om det er mye strid om utformingen av KRLE-faget og om bokstaver og mengdevekting, er det ganske bred enighet om at faget trengs. De fleste partier i Norge støtter faget og viktigheten av å lære om religion og livssyn.

I KRLE-faget kan kirke og skole samarbeide. Det skjer på skolens arena og er skolens ansvar. Skolen kan be kirkelig ansatte om å komme på besøk for å fortelle om tema knyttet til kristen tro. Elevene kan komme på klassebesøk i kirken for å lære om kirkerommet eller den kristne påskefortellingen. De kan bli kjent med hvordan kristen gravferd foregår, se på kristne symboler i rommet og lytte til kirkemusikk. Til og med tenne lys, som er så utbredt ved kriser i lokalmiljøene. Her skal kirken opptre som kunnskapsformidler og bevisst avgrense seg mot forkynnelse. Barna skal ikke delta i religionsutøvelse i KRLE-faget. Også i andre skolefag finnes det mange eksempler på at skolen har hatt nytte av kontakt med sin lokale kirke, for eksempel innen kunstoffag. Alt dette er pedagogisk rettet og foregår på skolens premisser.

Vår erfaring er at dette kan gjøres som gode samarbeidsprosjekt mellom skole og kirke, som gjør faget levende og livsnært og gir viktig kunnskap. Planer utarbeidet i fellesskap vil skape trygghet og forutsigbarhet. Dette samarbeidet har stort potensial, men er ikke særlig kontroversielt.

Den andre linjen er annerledes. Den handler om skolegudstjenester.

Er det greit at barna er på julegudstjenester med skolen?

Det er etter min oppfatning ingen grunn til å gå bort fra den lange tradisjonen med å legge til rette for julegudstjenester. Men jeg vet at mange skoleledere er utrygge på dette når det nærmer seg - både på grunnlaget, rammer og gjennomføring.

Det er viktig å ha klart for seg grunnlaget og rammene for skolegudstjenestene.

Det handler ikke om skolefaget KRLE!

Skolegudstjenestene står på en annen kjøll – de har sitt grunnlag i skolens generelle virksomhet og ansvar, de er en del av skolens kultur- og tradisjonsformidling.

Skolegudstjenestene er ikke et undervisningsopplegg, men en arena hvor elevene inviteres inn i et rom der troen er levende, og de opplever hva det vil si å feire gudstjeneste. De får del i julens fortelling, julesanger og bønner. Medvirkning gir erfaring i å formidle i et annerledes rom. Dette er en del av skolens oppdrag.

For *kirkens* del, derimot, er begrunnelsen for å holde gudstjeneste ikke primært pedagogisk. En kristen gudstjeneste vil alltid være trosuttrykk og trosformidling. En kristen gudstjeneste som ikke forkynner evangeliet om Jesus Kristus, er ikke en kristen gudstjeneste. Derfor er det også fra skolens perspektiv viktig at skolegudstjenestens preg av faktisk å være en kristen gudstjeneste ikke tones ned. For at det skal være læring i kirkebesøket, må det være et reelt gudstjenestebesøk. Når en rektor gjerne vil komme til kirken til jul, men ber om at det ikke verken skal bes Fader Vår eller synges julesalmer, da bør svaret fra kirken være nei – for det er ingen gudstjeneste.

Forberedelser til julegudstjenester gjøres i et respektfullt samarbeid mellom skolen og kirken. Der er et vell av gode erfaringer, som gjør at elever og lærere og foresatte både er trygge på det som skal foregå og ser frem til gode

opplevelser i et annerledes rom, som for mange er eneste erfaring av julefeiring der julens budskap i den vakre fortellingen formidles.

Når det er sagt, finnes det mange måter å formidle på. Prester i Den norske kirke har erfaring og kompetanse til å forkynne sitt budskap med respekt for andres ståsted. Gode prester forstår hvem som sitter i kirkebenkene og hvordan man snakker med og til dem på en måte som tydelig markerer rom og respekt for alles integritet. Derfor innleder ofte prester en preken for skolebarn ved å si: «I kirken sier vi...» «I kirken forteller vi en historie om...»

Opplæringsloven – formålsparagrafen - har allerede sagt sitt om skolens undervisning: Den er ikke nøytral, men verditung. Den vil et sted, den skal noe. Skolen er ikke bare et sted for å lære lesing og skriving, men et sted for større samfunnsprosjekter: utjevne sosiale forskjeller, sikre mobilitet, spre respekt for mangfold og forskjeller, hindre mobbing og eksperimentering med rus og en hel del andre ting. Skolen er et av statens viktigste instrumenter for å gi borgere tilgang på fellesverdiene våre. Dette aksepterer de fleste av oss, vi synes til og med det er helt nødvendig.

All læring er kontekstuell, verdiforankret og har en bestemt virkelighet som sitt utgangspunkt. Barna lærer å lese på den måten de gjør fordi de bor i Norge. På samme måte lærer de hva en gudstjeneste er fordi de bor i et land der det i tusen år har blitt feiret gudstjeneste i tusen kirker hver søndag. Så lenge gode lærere og formidlere får fram at barnas virkelighet ikke er den eneste mulige eller den beste på alle måter, er det ikke noe galt i kontekstuell læring. Faktisk er kontekstuell læring helt nødvendig for å bli en god borger i det samfunnet man lever i. Vi har i vår grunnlov paragraf 2 og vi har paragraf 16. Vi har vår historie og vi har våre bygg, fylt av liv. Det er ingen grunn til å rygge unna.

En tidligere biskop sa at vi ikke må gjøre barna til religiøse analfabeter. Barn trenger å lære, også de tingene de ikke får med seg hjemmefra. *Spesielt* de tingene de ikke får med seg hjemmefra. For å være en del av vår felles kultur, må man kunne noen julesanger. Man må vite hvordan man oppfører seg i et kirkerom. Man må ha greie på at det går an å gå inn i et kirkerom og tenne et lys. Man må kjenne til noen grunnleggende fortellinger og måter å være på i verden. Om ikke annet, så som alternativer den dagen en bombe smeller, den dagen en trenger et større rom, den dagen et barn blir født og himmelen over det nye livet synes helt nødvendig. Hvor vender mennesket seg med sin glede

og med sin sorg? Enhver borger av vårt land må vite om at kirka kan være et sted. Risikoen i å velge denne muligheten bort for alle ved å luke ut skolegudstjenestene før jul er langt større enn risikoen ved å opprettholde dem.

På dette grunnlaget er det viktig at barn blir eksponert for både majoritets- og minoritets-religionene i sitt samfunn. De skal ikke bare lære om dem, men de skal få erfare noe av hva det innebærer. Det er ikke et verdinøytralt eller livssynsnøytralt standpunkt. Det er et livssynsåpent standpunkt. Slik jeg ser det har vi ingen andre muligheter.

Likevel har foreldrene full frihet til å ikke sende barna på skolegudstjenesten, men la dem delta på andre aktiviteter på skolen. Noen steder må de til og med melde seg på gudstjenesten og ikke av. Foreldre som ikke ønsker at deres barn skal påvirkes av det som foregår i et kirkerom, et tempel eller en livssynshumanistisk seanse skal ha siste ord. Det handler om at foreldre har rett til å oppdra sine barn i det livssynet de selv har. Den rettigheten er det ingen grunn til å trekke i tvil. Og, ikke minst, den rettigheten gjør det også lettere å si at skolegudstjenesten skal opprettholdes. Ingen tvinges. Alle får sjansen. Sjansen til å være med, se, synge, lære, oppleve.

Fritaket er nødvendig, og fra kirkens side har vi alltid kjempet for det.

Det skal aldri være tvang til religionsutøvelse.

Den som er til stede i en gudstjenesten inngår i et fellesskap der en får del i erfaringer og tradisjoner og fortellinger som er levende i samfunnet og som er tydelige i vårt felles årshjul.

Elevene deltar med sin ulike bakgrunn og opplever det på ulik måte for – spørrende, undrende og kritisk. De får tilgang på en annerledes erfaring – det gjelder alle barna. Derfor er mange muslimske foreldre som ønsker at barna får del i det, mens andre velger annerledes.

Nå går samfunnet vårt inn i nye tider. Veien framover er ukjent. Den veien er det vi som bygger sammen. Vi, det norske folket, bestemmer hvordan samfunnet skal forholde seg til religiøse og livssynsmessige spørsmål og aktører. Grovt sett kan man velge to muligheter. Enten kan man stenge det offentlige

rom for all religion og alt livssyn. Eller så kan man åpne det for all religion og alt livssyn.

Jeg tror det første er en illusjon. Det er ikke mulig, og det er heller ikke ønskelig å tvinge religionen inn i den private sfære. Jeg tror vi får et rikere samfunn dersom vi klarer å holde det store rommet åpent for oss alle. Dersom vi tør å bli kjent. Tør å la barna bli med i moskeen med klassen sin, tør å la dem bli med i kirken, tør å la dem reise til holocaust-senteret. Da lærer vi dem å respektere hverandre. Vi lærer dem å være kritiske både til sitt eget og til andre, og vi lærer dem å stå fram med sin integritet. Det er vårt ansvar som voksne å være forbilder i dette. La oss ikke lukke rommet.